№89 4/1

Цѣна 5 лева

ЮЖНИ СЛАВЯНИ

РАЗСЕЛВАНЕ НА СЛАВЯНИТѢ. — БЪЛГАРИ. — СЪРБИ. — ХЪРВАТИ. — СЛОВЕНЦИ. — ИЗВОДИ.

ПОПУЛЯРНО ИЗЛОЖЕНИЕ

……

(ОТПЕЧАТЪКЪ ОТЪ СП. „МАКЕДОНИЯ“)

СОФИЯ — ПЕЧАТНИЦА П. ГЛУШКОВЪ — 1923.

Veritas.

ЮЖНИ СЛАВЯНИ.

(популярно изложение)

I.

Разселването на славянитѣ.

Сегашната наука поставя общата прародина на славянитѣ на сѣверо-изтокъ отъ Карпатскитѣ планини. Споредъ най-старитѣ извѣстия, съ каквито разполагаме за източната половина на Европа, — нѣма славяни на западъ отъ р. Висла и на югъ отъ Карпатитѣ около Рождество Христово. *Виниди* или *Венеди*, ги наричали тѣхнитѣ съсѣди въ най-старо врѣме, а по-късно ставатъ извѣстни подъ имената *словени* и *анти*.

Широкъ поясъ отъ германски, келтски и трако-илирийски народности отдѣлялъ славянитѣ отъ границитѣ на Римската Империя. Около 168 год. сл. Рождество Христово почва брожение срѣдъ германскитѣ племена на римската граница. Подъ напора на други сѣверни народи, вѣроятно славяни, и задъ тѣхъ хунитѣ германцитѣ се силятъ да навлѣзатъ въ прѣдѣлитѣ на Римската империя, но тя е още достатъчно мощна, за да ги отблъсне. И едва въ 375 год., слѣдъ многократни опитвания, германското племе вестготи се прѣхвърля южно отъ Дунава и се настанява въ днешна сѣверна България. Прѣдизвикани отъ лошитѣ обноски на римскитѣ чиновници, вестготитѣ възставатъ, навлизатъ въ Тракия и стигатъ чакъ до Люле-Бургазъ, слѣдъ като побѣдили при Одринъ войскитѣ на императоръ Валентъ, който самъ падналъ въ боя. Новиятъ императоръ Теодосий Велики по добъръ начинъ напѫтва вестготитѣ къмъ западната часть на Балканския полуостровъ, отгдѣто послѣднитѣ се прѣхвърлили въ Италия и оттамъ въ Испания.

Слѣдъ вестготитѣ нахълтали отсамъ Дунава хунитѣ, а подиръ тѣхъ остготитѣ; и еднитѣ и другитѣ извършили голѣми опустошения. Безспорно, всѣки отъ тѣзи народи довеждалъ съ себе и групи отъ други племена, които сѫ живѣли въ съсѣдство съ тѣхъ; всѣки отъ тѣзи народи, напускайки Балканския полуостровъ, е оставялъ часть отъ хората си. Може би съ вестготитѣ, хунитѣ и остготитѣ сѫ се промъкнали тукъ и нѣкои славяни, но тѣ сж били дребни откъслеци отъ голѣмото славянско ядро. Масовитѣ прѣселвания на славянитѣ отсамъ Дунава се започнали слѣдъ като остготитѣ заминали за Италия, т. е. въ края на V вѣкъ.

Едноврѣменно, а вѣроятно и малко по-рано отъ славянитѣ, на Дунавската граница се появили и нови скитници — *българитѣ*. Византия бърза да използува новитѣ пришелци противъ старитѣ неприятели остготитѣ, и императоръ Зенонъ повиква българитѣ на южния Дунавъ (482 г.). Ала скоро отъ съюзници тѣ ставатъ врагове и то твърдѣ опасни. Въ 499—502 год. *българитѣ* извършватъ цѣлъ редъ нашествия въ империята и повтарятъ тѣзи нашествия въ 514—517 години. Императоръ Анастасий, за да защити столицата и нейната околность, построилъ висока и дебела стѣна отъ Черно море до Мраморно море.

Но този паметникъ на безсилието и страхливостьта принесълъ малка полза на византийското правителство. Византийскиятъ историкъ Прокопий пише: „Отъ като императоръ Юстинианъ седна на прѣстола (527 год.), — почти всѣка година *българитѣ, славянитѣ* и *антитѣ* нападали на илирийцитѣ и на цѣла Тракия, като извършвали страшни жестокости надъ мѣстното население“.

Още нашествията въ 531 год. заставили Юстинияна да вземе извънредни мѣрки: за защитата на Дунава билъ назначенъ особенъ пълководецъ Хилвудъ, родомъ антъ. Но подиръ три години той билъ убитъ отъ славянитѣ прѣзъ врѣме на единъ походъ отвъдъ Дунава. „Отъ тогазъ (534) варваритѣ могли свободно да минаватъ прѣзъ рѣката и лесно нападали Римската империя“. И дѣйствително, безъ да споменаваме малкитѣ нападения, три пжти българитѣ и славянитѣ на огромни маси се нахвърляли въ полуострова и го изходвали отъ единия до другия край: въ 540, 551 и 559 год. Слѣдъ като минавали Дунава, тѣ раздѣляли войската си на три части: една се опжтвала къмъ Цариградъ, друга право на югъ къмъ Солунъ, а третата се насочвала по западно и навлизала въ древна Гърция. Слѣдъ като се награбѣли, славѣнитѣ и българитѣ се връщали назадъ.

Къмъ края на VI в., обаче, славянитѣ оставатъ въ прѣдѣлитѣ на Византийската империя нѣколко години по редъ. Най-сетнѣ се заселили и окончателно въ нея. Ето що ни разказва ефеския епископъ Иоанъ въ своята църковна история. „Въ 581 год.,— споредъ неговитѣ думи, — излѣзълъ проклетиятъ славянски народъ и нападалъ въ цѣла Еллада, Солунската мѣстность, и цѣла Тракия. Тѣ завоювали много градове и укрѣпени мѣста, опустошавали, горѣли, грабѣли страната и я завладѣли. Тѣ се заселили безъ страхъ въ нея, сѣкашъ имъ принадлежала. Това се продължавало четири години, т. е. до като императорътъ билъ заетъ въ войната съ перситѣ и изпращалъ цѣлата си войска на изтокъ. Поради това славянитѣ имали пълна власть въ страната, заселявали се тамъ и се разпространявали, до като Богъ не ги отхвърлилъ". Ала Ефескиятъ епископъ се излъгалъ мислейки, че въ края на краищата „Богъ отхвърлилъ" варваритѣ; напротивъ славянитѣ оттогазъ останали за всѣкога на Полуострова и презъ слѣдующитѣ години тѣ само се увеличавали отъ притока на нови групи.

Карпатската планинска верига, която въ видъ на грамадна джга обгражда Унгария, се прѣрѣзва отъ Дунава на двѣ мѣста. За пръвъ пжть Дунавъ пробива Малкитѣ Карпати, понасамъ отъ Виена, при гр. Пресбургъ. За втори пжть Дунавъ се срѣща съ стрѫмнитѣ склонове на Карпатитѣ въ сѣвероизточния жгълъ на Сърбия, мѣнява нѣколкократно направлението си срѣдъ планинската мѣстность, и най-послѣ се насочва къмъ обширната Влашка низина прѣзъ Желѣзнитѣ врата. Най лекия пжть отъ сѣверния склонъ на Карпатитѣ къмъ Дунава е лежалъ надолѣ по течението на рѣкитѣ Днѣстъръ, Прутъ и Серетъ; той водѣлъ къмъ долния Дунавъ, Добруджа и къмъ гористата и блатиста Влашка низина. *По този пжть вървѣли къмъ Дунава тѣзи славянски племена, съ които имала работа Източната Римска империя и които, както видѣхме, наводнили Мизия, Тракия, Македония, проникнали чакъ въ Гърция и по островитѣ на Егейско море. Въ долния Дунавъ тѣ се срѣщали съ другъ потокъ отъ турански народи, изхвърлени тукъ отъ южно рускитѣ степи подъ напора на нови скитници задъ тѣхъ.*

Ала имало и другъ пжть отъ Карпатитѣ: на западъ—за Моравия и Чехия; на юго западъ къмъ Дунава и задъ Дунава въ Щирия, Каринтия и Крайна, а отъ тукъ къмъ Адриатическото крайбрѣжие и въ сѣверо-западния жгълъ на Балканския полуостровъ. *Нѣкои славянски племена запазили прѣданието, че тѣ сж минали по този пжть. Чехитѣ, хърватитѣ и сърбитѣ помнили въ старо врѣме, че тѣхната родина се намирала по сѣверния склонъ на Карпатитѣ и при изворитѣ на р. Висла. Хърватитѣ и сърбитѣ помнили пакъ сжщо, че тѣ минали оттамъ прѣзъ земи съсѣдни на франкитѣ и баварцитѣ.* Но какъ и кога се извършило разселването на тѣзи славяни, нѣма точни свѣдения. Не срѣщайки тукъ такава организирана съпротива, каквато при долния Дунавъ, отъ Византия, славянитѣ се движели напрѣдъ не на гжсти маси, а се заселвали постепенно, така щото и трудно е въ сжщность да се опрѣдѣли момента, кога тѣзи краища сж станали славянски. Вѣроятно Чехия е била послaвянчена въ течение на V вѣкъ. За Щирия, Каринтия и Крайна това врѣме настжпило значително по-късно. Лангобардитѣ (германско племе), които напустнали срѣдния Дунавъ въ 568 год., нийдѣ не споменаватъ, че подиръ тѣхъ идѣли славяни. Слѣдъ 30 години, обаче, ние срѣщаме първитѣ извѣстия за *хорутанскитѣ* славяни (словинцитѣ). Най-сетнѣ, *хърватитѣ* и *сърбитѣ*, сж стигнали въ своитѣ мѣста едва въ VII вѣкъ.

Въ 568 год. Панония била завоювана отъ единъ турански народъ — *авари*. Подъ водителството на своя хаганъ Баянъ, тѣ образували на срѣдния Дунавъ силна държава, която оттогазъ постоянно безпокояла съ нападенията си и франкитѣ и лангобардитѣ, и Византийската империя. Въ тѣзи нашествия участвуватъ и славяни, като поданници или съюзници на аваритѣ. Лангобардскиятъ историкъ Павелъ Дяконъ за пръвъ пжть пише подъ 595 год., че баварскиятъ херцогъ Тассилонъ „навлѣзълъ съ войската си въ страната на славянитѣ и се върналъ съ побѣда и плячка“. Незабавно слѣдъ този походъ дошла и отплатата: „Баварцитѣ, които нападнали на славянитѣ, на свой редъ били нападнати отъ хагана и били всички избити: останали само двѣ хиляди човѣка“. Очевидно аварскиятъ хаганъ отмъщавалъ за своитѣ поданици славяни. Думата е тукъ за хорутанскитѣ славяни (словенцитѣ), които извѣстно врѣме плащали данъкъ и на баварския херцогъ. Но, опирайки се на аваритѣ, тѣзи славяни се освободили и скоро прѣдприели далечни нападения. Въ 600 год. папата Григорий пише на византийското духовенство въ градъ Салона: „относително славянския народъ, и азъ се измжчвамъ и тревожа: измжчвамъ се, участвувайки въ вашитѣ бѣдствия; а тревожа се, тъй като прѣзъ Истрия тѣ почнали да проникватъ вече и въ Италия“. Дѣйствително, въ първитѣ още години на VII-то столѣтие славянитѣ заедно съ лангобардитѣ „се втурнали въ Истрия и опустошили всичко съ грабежъ и палежъ“. Скоро слѣдъ това лангобардскиятъ краль Агилулфъ, съ помощьта на славянитѣ, изпратени му отъ аварския хаганъ, обсадилъ Кремона, завоювалъ града и го разрушилъ до основи“. И най-близкитѣ части на Балканския полуостровъ се подхвъргватъ на аварски и славянски опустошения. Римското население на Далмация почнало да бѣга на съсѣднитѣ съ далматинския брѣгъ острови. Салона, главенъ градъ на далматинското крайбрѣжие, сжщо не оцѣлѣлъ: жителитѣ му се спасили на островитѣ. Византийското правителство, безсилно и противъ тѣзи опустошения, прибѣгнало, най-сетнѣ, къмъ старото изпитано срѣдство: да противопостави на варваритѣ други варвари — на аваритѣ славяни.

Императорътъ Хераклий (610—641) се обърналъ за това къмъ двѣтѣ славянски племена, появили се въ това врѣме на дѣсния брѣгъ на Дунава, — хърватитѣ и сърбитѣ. Тѣзи племена, които наричали своята родина Бѣла Хърватия и Бѣла Сърбия при изворитѣ на Висла, дошли въ Далмация и влѣзли въ борба съ аваритѣ, разбира се, не за удоволствието на византийския императоръ. Но, бидейки врагове на аваритѣ, тѣ били желани гости и за императора и за папата. Хераклий побързалъ да имъ отстжпи формално западна Далмация (отгдѣто тѣ скоро заели и мѣстностьта между Драва и Сава съ условие да признаятъ върховенството на Византия. Папата още прѣзъ управлението на Хераклия изпратилъ свещеници да кръстятъ хърватитѣ. При това, споредъ прѣданието, записано полиръ два вѣка отъ императора Константинъ Багрянородни, „хърватитѣ приели и собственорѫчно подписали задължението и дали ненарушима клетва на Св. апостола Петра да не нападатъ въ чужда земя, а да живѣятъ съ всички въ миръ; римскиятъ папа имъ обѣщалъ, че ако други народи поведатъ война за земята имъ, за тѣхъ ще воюва и ще се застѫпи самъ Богъ, като имъ даде побѣда чрѣзъ Св. Петра, ученика Христовъ.“

Не слѣдъ много врѣме хърватитѣ и тѣхнитѣ сродници сърбитѣ получили съсѣднитѣ земи и се настанили въ долинитѣ на рѣкитѣ *Лимъ*, *Ибъръ* и западна или *сръбска Морава*. Пограничната областъ *Босна*, между рѣкитѣ Вербюса и Босна, станала прѣдметъ на взаимни спорове между сърби и хървати.

Тѣзи славяни, които се настанили въ Балканския полуостровъ и които образували историческитѣ народи *българи*, *сърби*, *хървати* и *словинци*, прието е да се наричатъ *южни славяни*.

Когато германскитѣ племена мръднали на западъ и много отъ тѣхъ се заселили въ провинциитѣ на западната Римска империя, по стѫпкитѣ имъ тръгнали западно отъ Висла и Карпатитѣ славянски маси. Едни се настанили между р. р. Одеръ и Елба и се нарекли *полабски* славяни. Други заседнали по южнитѣ брѣгове на Балтийско море — между Висла и Одеръ — тѣ се наричатъ *поморяни*. *Ляхитѣ* или *поляцитѣ* пъкъ си останали между р. р. Висла и Одеръ. *Чехитѣ*, както вече споменахме, населили четириѫгълника, образуванъ отъ Бохемскитѣ планини. Юго-източно отъ тѣхъ, въ долината на лѣвия Дунавски притокъ Морава, се заселили велико *моравцитѣ*. Западнитѣ склонове на Карпатскитѣ планини пъкъ обитаватъ *словацитѣ*. Всички тѣ образуватъ *западната група славяни*.

Най-сетнѣ трета голѣма часть отъ славянитѣ се пръснали изъ широката равнина на изтокъ отъ Висла и Карпатитѣ и заели постепенно долинитѣ на Днѣпъръ, горното течение на Волга и областьта на голѣмитѣ езера — Илменско, Ладожко и Онежко. Тѣ се наричатъ *източни славяни* и образували голѣмия руски народъ, който отъ своя страна се дѣли на великоруси, малоруси или украйнци и бѣлоруси.

II.

Българи.

Когато славянитѣ се заселили въ Бълканския полуостровъ, тѣ се дѣлели на множество племена. По-забѣлѣжителни славянски племена, отъ които се е образувала *българската народность*, сѫ слѣднитѣ: *Драговити* или *Друговити*, които

живѣли на западъ отъ Солунъ между града Беръ (Карафере)
и р. Вардаръ. *Сагудати* — съсѣди на Драговититѣ, — зае-
мали долината на Вардаръ въ долното му течение. *Березити*
или *Бърсяци* — отъ Охридъ до Велесъ. *Струмци* — насе-
лявали областьта по срѣдното течение на Струма. *Ржнхини*
или *ржхини*, добри мореплаватели, се настанили край Бѣло-
морския брѣгъ на западъ отъ устието на р Струма. *Смоленци*
по р. Места между Струма и Родопитѣ; *Велегезити* (велегос-
тичи) — въ Тесалия; *веунити* (войници) — въ южни Епиръ:
езерци и *милинги* въ Пелопонесъ; *сѣверци* — въ Добруджа;
тимочани по р. Тимокъ, *моравяни* по р. Българска Морава.
Безспорно, имало е и други, чиито имена не се споменуватъ
отъ византийскитѣ писатели. Византиецътъ Хоматиянъ въ XIII в.
помѣнава *драговититѣ* и около Тетово.

Всѣко племе живѣло напълно самостойно отъ другитѣ и
само за себе. Понѣкога се съединявали нѣколко племена, но
само врѣменно, за постигане нѣкоя прѣходна цѣль. Така, между
614 и 617 година племената драговити, сагудати, бърсяци,
велегостичи и войничи нападнали съвмѣстно *Солунъ*, за да го
прѣвзематъ, ала били отблъснати. Слѣдъ двѣ години тѣ прѣд-
приели, съвмѣстно съ *авари* и *българи*, ново нападение, което
също излѣзло неуспѣшно. Въ трето едно нападение на Солунъ
участвували струмци, ржнхини и сагудати.

Нерѣдко славянскитѣ племена сж враждували помежду
си и отъ тази тѣхна слабость се възползували византийскитѣ
императори въ борбата си съ тѣхъ. Слѣдъ като славянитѣ
заседнали въ полуострова, политическата задача на Византия
се състояла — да ги подчини подъ властьта си и постепенно
да ги погърчи. Прилагането на този планъ тръгнало успѣшно
прѣзъ втората половина на седмия вѣкъ, когато били прѣд-
приети цѣла редица походи и то главно противъ славянитѣ въ
Тракия и Македония. Съ хитри и жестоки мѣрки, византийцитѣ
успѣли да завладѣятъ нѣкои племена и се почнало погърчва-
нето имъ. Колко е била голѣма опасностьта въ това отноше-
ние се вижда отъ обстоятелството, че тѣзи славянски племена,
които се заселили въ Пелопонесъ и Тесалия и които останали
дълго врѣме подъ гръцко владичество, изгубили своята народ-
ность и само нѣколко имена на села и мѣстности ни напом-
нятъ за нѣкогашното тѣхно сжществуване. Подобна зла участь
би постигнала и славянитѣ въ Македония, Тракия и Мизия.
ако не бѣха наврѣме обединени въ една държава отъ едно
чуждо тѣмъ по произходъ племе — *българи*.

Старитѣ българи, или както още ги наричаме *прабъл-
гари*, за разлика отъ сегашнитѣ българи, — сж отъ турански
произходъ. Тѣ сж станали извѣстни въ историята прѣзъ петия
вѣкъ, когато населявали областьта на сѣверъ отъ Азовско
море по р. Кубанъ. Часть отъ прабългаритѣ била увлѣчена
къмъ западъ отъ общия потокъ на народнитѣ движения прѣзъ

тази епоха, та въ края на петия и въ течение на шестия вѣкове отдѣлни дружини нападали на Византия съвмѣстно съ славянитѣ. Когато аваритѣ подчинили славянитѣ и прабългарскитѣ орди, признали аварската върховна власть, безъ да се лишатъ, обаче, отъ своитѣ главатари.

Слѣдъ освобождението на западнитѣ славяни отъ аварското иго и поражението, което нанесли сърбо-хърватитѣ на аваритѣ, аварската мощь почнала да отпада. Византия, която страдала отъ нападенията на тѣзи авари, се опитала да имъ създаде неприятели и на изтокъ. За тази цѣль императоръ Хераклий влѣзълъ въ сношение съ *Кубрата*, князъ на една голѣма прабългарска орда, и го подбутналъ да възстане противъ аваритѣ. Кубратъ дѣйствително сполучилъ да освободи своя народъ отъ владичеството на послѣднитѣ и обединилъ всички прабългари въ една мощна държава. Ала тя не прѣживѣла основателя си — слѣдъ смъртьта му се разпаднала на съставящитѣ я орди, като начело на всѣка отъ тѣхъ застаналъ по единъ от петьтѣ Кубратови синове. Трима отъ братята тръгнали съ дружинитѣ си къмъ западъ, а двамата останали въ старото си отечество и съсѣднитѣ земи.

Отъ напусналитѣ приазовската областъ Кубратови синове единъ отишълъ въ Италия, вториятъ *Куберъ* — въ Панония, а третиятъ — *Аспарухъ*, прѣминалъ Бесарабия и се установилъ въ делтата на р. Дунавъ, гдѣто се и укрѣпилъ. Дружинитѣ на първия се смѣсили съ населението на новото имъ отечество и съ течение на врѣмето изчезнали, безъ да оставятъ слѣда въ историята. *Куберъ*, начело на своята орда и прѣселени прѣди 70 години гърци въ Панония, прѣминалъ Дунава, прѣбродилъ сѣверната часть на Балканския полуостровъ и около 675 год. се установилъ въ тъй нареченото *Керамисийско поле* (между Градско и Прилѣпъ). Като влѣзълъ въ приятелски връзки съ *сагудатитѣ*, *Куберъ* искалъ да прѣвземе Солунъ, ала планътъ му пропадналъ. Какво е станало по-послѣ съ него, не знаемъ: вѣроятно той билъ убитъ отъ орѫдия на византийцитѣ, а хората му слѣдъ врѣме се смѣсили съ сагудати и бърсяци и се прѣтопили между тѣхъ.

Мѣстото, което заелъ Аспарухъ и ордата, — Дунавската делта, — било тѣсно и негодно за трайно заселване. Оттука Аспарухъ минавалъ съ дружината си често Дунава и навлизалъ въ прѣдѣлитѣ на Византия. Императорътъ Константинъ Погонатъ прѣдприелъ походъ противъ прабългаритѣ, ала прѣтърпѣлъ поражение. Аспарухъ навлѣзълъ въ Мизия и завладѣлъ източната ѝ часть. Първата му грижа е била да се споразумѣе съ тамошнитѣ славянски племена, което не било трудно, защото имали общи неприятели — византийцитѣ на югъ, аваритѣ на сѣверо-западъ. Аспарухъ свързалъ съюзъ съ славянитѣ, като имъ наложилъ своего прѣдводителство и за защита на новооснованото княжество прѣселилъ *сѣверцитѣ* отъ

Чалъкавакския балкански проходъ къмъ юго-източнитѣ проходи. Отъ тамъ прабългаритѣ съвмѣстно съсъ славянитѣ нападали на византийскитѣ владѣния въ Тракия и Константинъ Погонатъ билъ принуденъ да свърже миръ съ Аспаруха, като призналъ владичеството му на сѣверъ отъ Стара-Планина и се задължилъ да му плаща годишенъ данъкъ. Това станало въ *679* година; тя се счита и годината, въ която се основава българската държава на Балканския полуостровъ.

Сътрудничеството между прабългаритѣ и славянитѣ, които останали извѣстно врѣме подъ властьта на Византия слѣдъ образуването на Българската държава, се продължило: славянитѣ въ Македония и Тракия се стремѣли да се освободятъ отъ Византия и да влѣзатъ въ границитѣ на България. Къмъ 688 год. между българитѣ и славѣнскитѣ племена въ източна Македония и Родопитѣ имало нѣкакво разбирателство. Византийскиятъ императоръ Юстиниянъ II побързалъ да го осуети. Той нападналъ сѫщата година прабългаритѣ, отблъсналъ ги, ударилъ на славѣнитѣ и дошълъ до Солунъ: 30 хиляди души отъ тѣхъ прѣселилъ въ *Мала-Азия*. На връщане отъ похода, обаче, прабългаритѣ пречакали византийцитѣ, разбили ги съвсѣмъ и императорътъ едва се спасилъ. При *Кормисоша* (746—762) славѣни и прабългари пакъ застрашавали Византия. Византийцитѣ въ 758 год. нападнали македонскитѣ славѣни и ги плѣнили, а на слѣдната 759 година ударили на прабългаритѣ, но послѣднитѣ разбили византийскитѣ войски, та императорътъ Константинъ Копронимъ се върналъ безславно въ Цариградъ. Скоро слѣдъ това българскиятъ князъ *Телецъ* въ 762 год. тръгналъ срѣщу Византия, като ималъ за съюзници не малко славѣни. Прѣзъ врѣме на прабългарскитѣ междуособици въ 764 год. когато императоръ Константинъ Копронимъ ужъ прѣговарялъ за миръ, византийцитѣ рекли да отслабятъ съвсѣмъ България откъмъ своята тракийска граница, която се пазѣла отъ съюзното на прабългаритѣ славѣнско племе сѣвери. Когато *Славунъ*, князътъ на сѣверитѣ, билъ издайнически заловенъ и клисуритѣ останали незащитени, гърцитѣ нападнали България въ 765 г. Прѣзъ слѣдната 766 год. новиятъ походъ на гърцитѣ срѣщу България билъ осуетенъ отъ бурята край Анхиало, дѣто погинала цѣлата гръцка флота, 2600 кораба, съ войскитѣ заедно. Тракийскитѣ славѣни използували слабостьта на Византия и буритѣ, които върлували въ Бѣло море, та плѣнили гърци по бѣломорскитѣ острови Имбросъ, Тенедосъ и Самотраки. Едвамъ въ 768 год. плѣнницитѣ били откупени за 2500 копринени дрехи. Солунчанинътъ Камениатъ свидѣтелствува, че между българитѣ, които въ 904 год. владѣли току до Солунъ, и съсѣднитѣ славѣнски племена *Драговати и Сагудати* имало дружески връзки, търговска размѣна и „удивително дълбокъ миръ."

Разширението на българската държава въ южна и юго-западна посока е станало както слѣдва.

При *Аспаруха* (679—701 г.) Българското княжество е граничело на изтокъ съ Черно море, на югъ Стара-Планина и на западъ р. Искъръ, а послѣ р. Тимокъ.

При *Тервеля* (701—722 год.) въ прѣдѣлитѣ на Българското княжество влѣзла областьта *Загорие* въ Тракия; южната граница вървѣла отъ Черно-море при Бургазъ до Родопитѣ къмъ срѣдното течение на Марица.

При *Крума* (803—814 год.) българитѣ завоювали Софийската область на юго-западъ и приморската область съ нейнитѣ пристаница Месемврия, Анхиало и Девелтъ на юго-изтокъ.

При *Омортага* (814—832) — южната граница вървѣла по Родопитѣ, а сѣверо-западната достигала до Срѣмъ между Драва и Сава.

Пресиамъ (832—852) завладѣлъ земитѣ по долното течение на *Струма* и *Места* и стигналъ до морето. *Битолската* и *Охридската* области били отцѣпени отъ Византия и *присъединени къмъ България*; значи, цѣла почти Македония влѣзла въ прѣдѣлитѣ на Българското княжество. Въ царуването на Пресиама, вѣроятно въ свръзка съ неговитѣ походи, избухнало възстание срѣдъ пелопонескитѣ славѣни.

Борисъ (852—888) затвърдилъ съ договорь извоюванитѣ граници при Пресиама и Охридъ, гдѣто светителствувалъ Величкия епископъ *Климентъ*, станалъ центъръ на славѣно-българска просвѣта.

Симеонъ Велики (892—927) обединилъ подъ своя скиптъръ всички славѣни въ Мизия, Тракия, Македония и даже онѣзи въ Албания и Тесалия. Западната граница вървѣла по Адриатическия брѣгъ, а южната на разстояние 10—20 км. отъ Солунъ; послѣдната граница била строго опрѣдѣлена съ каменни стълбове, на единъ отъ които било писано: „Граница между ромеитѣ и българитѣ. Въ врѣме на Симеона, по Божа милость князъ на българитѣ, въ врѣме на Теодора оглу-тарканъ и въ врѣме на Дристра комитъ“ (904 год.). Слѣдъ голѣмата побѣда надъ византийцитѣ при р. Ахелой въ 917 год. Симеонъ се прогласилъ *царь на българитѣ* и *ромеитѣ*, а архиепископътъ — добилъ *патриаршески титулъ*.

Слѣдъ смъртьта на Симеона, синъ му царь Петъръ сключилъ миръ съ Византия. Мирниятъ договоръ съдържалъ петь статии: въ първата Византия признавала царската титла на българския владѣтель; въ втората била призната независимостьта на българската църква и патриаршеската титла на нейния началникъ; въ третата Византия се задължила да плаща ежегодно опрѣдѣленъ данъкъ на българитѣ; четвъртата прѣдвиждала размѣната на плѣнницитѣ, а въ петата се опрѣдѣляли границитѣ на Българското царство откъмъ византийскитѣ владѣния. *Тѣзи граници били; на сѣверъ р. Дунавъ* *отъ устието ѝ до вливането въ нея на р. Драва; на изтокъ, западъ и югъ България допирала до тритѣ морета — Черно, Бѣло и Синьо (Адриатическо).* Въ България влизали цѣла сегашна *България*, южна *Тракия*, *Македония*, часть отъ Тесалия, Албания и Сърбия. Отъ цѣлия Балкански полуостровъ на Византия оставали часть отъ Тракия съ Одринъ, Пелопонесъ и Срѣдна Гърция. Солунъ съ часть отъ крайбрѣжието на Бѣло море и Драчъ съ околното крайбрѣжие. Споредъ арабския писатель Ал. Масуди, българскитѣ владѣния имали тогава 10 деня пжть на ширина и 30 деня — на дължина. Сжщото потвърждава и французина Вилхелмъ Тирски.

Въ 931 год. сърбитѣ възстанали и съ съдѣйствието на Византия се освободили отъ българското владичество.

Поради това, че българскиятъ царски дворъ подпадналъ подъ развращающето влияние на Византия, въ 963 год. възсталъ племенния князъ на Бърсяцитѣ Никола, съ цѣль да свали Петра. Никола не успѣлъ да свали Петра, ала откъсналъ отъ неговитѣ владѣния възсталитѣ области и България се раздѣлила на двѣ: *Източна* съ столица Прѣславъ и *Западна България*, въ която влизала Македония, Албания, Моравската область, Видинъ и Срѣдецъ, съсъ столица *Срѣдецъ*, а послѣ по редъ *Воденъ*, *Прѣспа* и *Охридъ*.

Въ 971 год. Източното българско царство било завоювано отъ Византия. Владѣтельтъ на Западното българско царство *Самуилъ* (976—1014), най-младиятъ отъ синоветѣ на Никола, още въ първитѣ години на царуването си освободилъ Източното българско царство и наново обединилъ българския народъ. Въ войнитѣ си противъ Византия той стигналъ дори до Пелопонесъ, ала отъ 996 год. насамъ военното щастие му измѣнило. Самуилъ умрѣлъ въ 1014 год. отъ ударъ въ сърцето, поради катастрофата при Бѣласица -- плѣняването и ослѣпяването на 14,000 негови войници. При братанеца му Иванъ Владиславъ цѣла България подпаднала подъ властьта на Византия (1018).

Прѣзъ врѣме на първото българско царство е станало постепенното сливане между прабългаритѣ и славѣнитѣ. Съ разширяването на българската държава славянскиятъ елементъ, който още прѣзъ врѣмето на Аспаруха билъ по-многочисленъ отъ прабългаритѣ, взималъ все по-голѣмо и по-голѣмо числено надмощие надъ послѣднитѣ. Прабългаритѣ се прѣтопили въ тази славянска маса, която оставила само името си — *българи*. За сливането на двѣтѣ раси най-много допринесла християнската религия, като направила възможно сродяването чрѣзъ бракове на славѣни и прабългари. Славѣно-българската писменость, изнамѣрена отъ Солунскитѣ братя Св. Кирилъ и Методий, сжщо така изиграла не маловажна роля въ пославѣнчването на прабългаритѣ. Прѣзъ десетия вѣкъ населението въ Мизия, Тракия и Македония, само се наричало и съсѣдитѣ го наричали *българско, българи*.

Когато византийскиятъ императоръ Василий II покорилъ България, той ѝ назначилъ особенъ управитель, гръкъ разбира се, който се наричалъ *дуксъ на цѣла България*. Сѣдалището му било отначало въ *Охридъ*, а по-послѣ въ *Скопие*. Охридската патриаршия пъкъ била прѣименувана въ *Охридска Българска Архиепископия* и тя просѫществувала до 1767 година, когато по markознитѣ на Цариградския патриархъ била унищожена отъ турцитѣ.

Първитѣ опити за възстания на македонскитѣ българи въ 1040 и 1072 година не сполучили. По-щастливо излѣзло повдигането на българитѣ отъ Търновско въ 1185 подъ водителството на двамата братя боляри *Петъръ* и *Асѣнь*. Слѣдъ двѣ годишни борби Византия се видѣла принудена да признае чрѣзъ договоръ независимостьта на сѣверна България, която имала сѫщитѣ почти граници, каквито при Аспаруха. Наскоро слѣдъ това избухнало възстание и въ Македония, въ Струмишко, гдѣто се образувало българското княжество на Стреза. Въ 1195 год. българитѣ стигнали до Срѣдецъ. Ала на третия отъ братята — Царь *Колояна* (1197—1207) се отдало да прибере въ границитѣ на Българската държава почти цѣла Македония. Той загиналъ подъ стѣнитѣ на Солунъ при обсадата на този градъ.

Иванъ Асѣнь II (1218—1241) сполучилъ да обедини наново всички българи. Източната граница опирала на Черно море и въ посока на Цариградъ достигала до рѣката Еркене, притока на Марица. На югъ и на западъ България граничела съ Бѣло море и Адриатическо море. Царскиятъ титулъ на българския владѣтель и патриаршеския санъ на българския църковенъ глава билъ признатъ, както отъ папата, така и отъ гръцкия патриархъ. Слѣдъ смъртьта на Асѣня II почва упадъка на България. Прѣзъ врѣмето на *Константинъ Асѣнь* (1258—1277) часть отъ Македония подпада подъ византийско робство. Поради нападенията на татаритѣ отъ сѣверъ, византийцитѣ отъ югъ и сърбитѣ отъ сѣверо-западъ България не могла вече да добие прѣдишната си мощь. Опитътъ на *Михаилъ Шишманъ* (1325—1330) да освободи Македония несполучилъ. Слѣдъ него царували *Иванъ-Александъръ* (1331 – 1371) и *Иванъ Шишманъ* (1371—1393); при послѣдния България паднала подъ ударитѣ на османскитѣ турци.

III.

Сърби.

И славянитѣ, които прѣминали западнитѣ склонове на Карпатитѣ и се настанили въ сѣверо западната часть на Балканския полуостровъ се дѣлѣли на много племена, начело на които стояли *жупани*, племенни главатари. Славянитѣ между Драва и Сава се наричали *хървати*; тѣзи, които заемали планинската область отъ р. р. Кулубара и Ибъръ до р. Дрина,— *сърби*; сѣверозападно отъ тѣхъ, между рѣкитѣ Вербюса и Босна — *босняци*; други четири племена — *неретване, захлумляне, травуняне* и *дукляне* — населявали сегашнитѣ области Херцеговина, Черна-Гора и часть отъ Сѣверна Албания. Какво е ставало тукъ въ течение на седмий и осмий вѣкове, нѣма свѣдения. Вѣроятно присѫщата на древнитѣ славяни анархия, не позволявала да се образува въ сѣверозападния кѫтъ на Балканския полуостровъ по-голѣма държава, която, несъмнѣно, би обърнала вниманието на византийскитѣ историци и политици. Едва въ началото на деветия вѣкъ завоеванията на Карла Велики въ Панония правятъ възможно да се заговори отново и за тѣзи славяни. Венецианцитѣ въ съюзъ съсъ франкитѣ завладѣли въ 805 год. Далмация, населена съ славяни. Франкитѣ завзели областьта на р. Сава, а отъ изтокъ напрѣдвали българитѣ. По този начинъ на Балканския полуостровъ властвували тритѣ съперници: Византия, Франкската монархия и България. Въ 819 год. хърватскиятъ жупанъ *Людевитъ* възстаналъ противъ франкитѣ и нѣкои племена се присъединили къмъ него, други, обаче, взели страната на франкитѣ противъ Людевита. Опитътъ на послѣдния да обедини сърбо-хърватскитѣ племена пропадналъ.

Скоро слѣдъ това настаналъ по-благоприятенъ моментъ за срьбскитѣ племена: българитѣ били въ война съ франкитѣ, а византийцитѣ трѣбвало да се бранятъ отъ арабитѣ. Славянитѣ между Адриатическо море и българската граница побързали да отхвърлятъ чуждото владичество. Освободилитѣ се пъкъ племена изгонили християнскитѣ мисионери и унищожили храмоветѣ, а край Адриатическо море се отдали на пиратство. Разногласията пакъ попрѣчили да бѫде използуванъ и този моментъ, Тепърва въ срѣдата на IX вѣкъ билъ направенъ втори опитъ за обединението на срьбскитѣ племена сега отъ Жупана *Властимиръ*, комуто се удало да разпростре властьта си надъ сегашна източна Босна и Ново-Пазарския окрѫгъ. На юго-западъ, сѫщата цѣль — да събере славянскитѣ племена, — си поставилъ жупанътъ на Требине — *Бела*. Властимиръ и Бела не само не враждували, но даже се и сродили, като синътъ на Бела се оженилъ за дъщерята на Властимира. Умирайки, Бела оставилъ земитѣ на тримата си синове, които управлявали общо бащината си область, признавайки старшинството на Мутимира. Ала мирътъ между братята не билъ за дълго: *Мутимиръ* изпратилъ братята си въ България и съсрѣдоточилъ въ рѫцѣтѣ си цѣлата власть. Впрочемъ Византия се усилва толкозъ много прѣзъ царуването на Василий I й (867—886 г.), щото хърватитѣ и сърбитѣ се принудили да признаятъ властъта на византийския императоръ.

Сега се извършва покръстването на сръбскитѣ племена. Само *неретванитѣ*, живущи между рѣкитѣ Нарента и Цѣтина, останали вѣрни на езичеството още дълго врѣме.

Въ края на деветия вѣкъ сръбскитѣ земи били завладѣни отъ българския царь Симеонъ, който смѣнявалъ сръбскитѣ жулани наспоредъ тѣхната вѣрность. Византия, за да отклони вниманието на Симеона въ сѣверозападна посока, възбуждала сръбскитѣ племена да възставатъ и Симеонъ трѣбвало често да праща военни отреди противъ тѣхъ.

Прѣзъ царуването на Петра въ 931 год. сърбитѣ наново възстанали подъ водителството на жупана *Чеславъ Клонимировичъ* и отхвърлили българското владичество. Чеславъ обединилъ подъ своята власть повечето племена въ Босна, Херцеговина, Стара Сърбия (Ново-Пазарския окрѫгъ) и Черна Гора. Отъ врѣмето на Чеслава името *сърби*, съ което отначало се именувало само едно племе, почва да става общо и за другитѣ сродни нему племена. Ала слѣдъ смъртьта на Чеслава, (960 год.) княжеството се разпаднало наново. Сръбскитѣ племена пакъ подпадатъ подъ Византия, а въ края на десетия вѣкъ признали върховната власть на българския царь Самуилъ, който имъ далъ извѣстна автономия подъ прѣкото рѫководство на князетѣ *Иванъ Владимиръ* въ Зета и на *Драгомира* въ Требине и Хумъ. Съ завладяването на Българското царство отъ Византия (1018) и сръбскитѣ земи минали подъ върховното владичество, макаръ и номинално, на Византия. Въ църковно отношение сръбскитѣ племена зависѣли отъ Охридския български архиепископъ. По-нататъшната история на сръбскитѣ племена се е изразила въ възстания противъ Византия и въ борби между отдѣлнитѣ князе, до като *Михаилъ Зетский* се наложилъ и обединилъ подъ властьта си сърбитѣ, съ изключение на Босна, която запазила независимостьта си. *Въ 1077 год. Михаилъ издѣйствувалъ* кралска *корона отъ папата Григорий VII и Сърбия за пръвъ пѫть била призната за напълно самостойна държава.* Слѣдъ смъртьта на Михаила настѫпили нови междуособици, но надделялъ синътъ на послѣдния *Бодинъ* (1088—1101), чиято столица билъ града Шкодра. Въ прѣдѣлитѣ на Сръбското кралство влизали сегашнитѣ Черна-Гора, Босна, Херцеговина и сѣверната часть на Стара-Сърбия до градъ Митровица. Подиръ Бодина сръбската държава се разпаднала на три самостоятелни части: *Зета* (Черна-Гора), *Рашка* (Стара Сърбия) и *Босна*. Въ 1168 год. великъ жупанъ на Рашка станалъ *Стефанъ Нѣманъ*, съ когото се почва новъ периодъ въ сръбската история.

Първата най-важна задача на Стефана Нѣманя е била да затвърди своята власть и да присъедини къмъ своето жупанство Зета, въ което слѣдъ много перипетии успѣлъ. Понеже населението се дѣлѣло на католици и православни, Стефанъ Нѣманъ трѣбвало да разрѣши и религиозния въпросъ като въведе единство въ вѣрата. Той избралъ източното *православие* и понеже самъ билъ кръстенъ по католишки обредъ, наново се покръстилъ. Слѣдъ това свикалъ съборъ, който осѫдилъ богомилската ересь, проникнала отъ България.

Възползуванъ отъ отслабването на Византия слѣдъ смъртьта на императоръ Мануилъ Комненъ, Стефанъ Нѣмань присъединилъ къмъ държавата си Нишката область, а посетнѣ Призрѣнъ и Враня. Новиятъ императоръ Исакъ Ангелъ отнелъ завоюванитѣ земи, ала призналъ *независимостьта на Сърбия (1190)*. На старини Стефанъ Нѣмань се отрѣкълъ отъ прѣстола въ полза на по-малкия си синъ *Стефанъ*, нареченъ впослѣдствие Първовѣнчаний, зеть на византийския императоръ Алексей. Слѣдъ смъртьта на Нѣманя избухнала война между Стефана и по-голѣмия му братъ Вулканъ, а прѣзъ това врѣме българския царь Колоянъ завзелъ отъ Византия Бѣлградъ, Нишъ, Враня и Призрѣнъ.

Въ 1219 год. братътъ на Стефана, *Сава*, склонилъ цариградския патриархъ да го признае архиепископъ на сръбската църква, а на слѣдната 1220 година *Стефанъ* се прогласилъ *краль*.

Прѣстола на Стефана Първовѣнчаний билъ заеманъ по редъ отъ тримата му синове, отъ които само *Урошъ* ималъ дипломатическитѣ и административни способности на баща си. *Урошъ I Велики* придобилъ за Сърбия Призрѣнската область до Шаръ планина. Опитътъ му да отнеме отъ *маджаритѣ Мачва*, между Сава и Дрина, пропадналъ.

Драготинъ, по-малкия синъ на Урошъ I, слѣдъ кратковрѣменно царуване отстѫпилъ прѣстола на *Милутинъ*, който като краль се наричалъ *Стефанъ Урошъ II* (1282—1321 год.). Той завоювалъ Скопие, Тетово и Дебъръ; *сърбитѣ сега за пръвъ пѫть стѫпили въ Македония*.

Стефанъ Урошъ III Дечански (1321—1331) завоювалъ на юго-изтокъ Кюстендилъ, Щипъ и Велесъ.

Въ 1331 год. се възцарилъ *Стефанъ Душанъ* Силний. При него Сърбия достигнала до най-голѣмо могѫщество. Отначало на царуването си Стефанъ Душанъ разширява владѣнията си въ Македония. Слѣдъ това воюва съ *Унгария* за Мачва, подиръ нѣколко години завзима сѣверния Епиръ съ града Янина и се прогласява албански краль. Къмъ 1345 год. Душанъ туря рѫка върху източна Македония, като завзима Сѣресъ и Бѣломорския брѣгъ до р. Марица. Само Солунъ въ Македония останалъ вънъ отъ сръбската държава. Въ 1348 год. Тесалия, Етолия и Акарнания били присъединени къмъ Сърбия. Нѣколкократнитѣ опити на Душана да завладѣе Босна пропаднали. Владѣтельтъ на послѣдната билъ подпомаганъ отъ *Унгарския краль*, комуто билъ васалъ.

Въ 1346 год. Стефанъ Душанъ се прогласилъ *царь*, а сръбскиятъ архиепископъ получилъ *патриаршески* титулъ.

Стефанъ Урошъ II и Стефанъ Душанъ, понеже владѣели и българска земя — Македония — се наричали първия — „Урошъ краль на Рашка и Дукля, на Албания, на България и на цѣлото приморие отъ Адриатическия заливъ дори до великата рѣка Дунавъ,“ а втория — „Стефанъ въ Христа Бога благовѣрни царь и „самодръжьцъ сръблјемъ и гръкомъ и блъгаромъ.“

Слѣдъ смъртьта на Душана (1355 г.) Сръбската империя се разпаднала на съставнитѣ си части, като нѣкои отъ управителитѣ на областитѣ се обявили за независими. Западна Македония заелъ *Вълкашинъ*, който въ 1366 се нарекълъ краль; братъ му *Углешъ* — владѣялъ Иточна Македония; по-късно се отцѣпила Зета (Черна-Гора) и на царя *Уроша* — наслѣдника на Душана — останала само сѣверо-източната часть на Душановото царство. Слѣдъ Битката при Марица (1371) турцитѣ завладѣли Тракия и източна Македония, а синътъ на Вълкашинъ, *Марко*, съ името краль български, продължавалъ да царува въ западна Македония като васалъ на султана. Съ смъртьта на царь Уроша се прѣкратила династията на Нѣманичитѣ и земитѣ сѣверно отъ Шаръ Планина минали подъ властьта на князъ *Лазаря*, — хероя на Косово поле. *Стефанъ* Лазаревичъ продължавалъ да управлява Сърбия, като васалъ на султана, до 1427, като прѣди смърьта си провъзгласилъ за свой наслѣдникъ *Юрий Бранковичъ*. Послѣдниятъ умрѣлъ въ 1456 год., а слѣдъ три години — 1459 Сърбия паднала окончателно подъ владичеството на турцитѣ.

Политическото и културно обединение на сръбскитѣ племена, започнато отъ Чеслава Клонимировича въ първата половина на X вѣкъ, било извършено отъ Нѣманичитѣ и прѣзъ този четиривѣковенъ периодъ тѣзи племена се слѣли въ единъ народъ — който зелъ името на едно отъ тѣхъ — *сърбитѣ*.

IV.

Хървати

Когато сърбо-хърватскитѣ племена се заселили въ сѣверо-западната часть на Балканския полуостровъ, хърватитѣ заели страната между Адриатическо море на западъ и рѣкитѣ Вербюса, Цетина и Сава на изтокъ, югъ и сѣверъ. И поради естеството на мѣстностьта и поради вжтрѣшното си устройство, хърватитѣ не образували първоначално една държава. Наистина, още въ първия вѣкъ на заселването си тѣ се дѣлели на двѣ по-голѣми групи: сѣверна—*Посавска* (по рѣката Сава) и южна — *Далматинска* (въ Далмация). Ала и въ едната и въ другата части продължавало да сжществува прѣдишното общославянско родово устройство. Споредъ свидѣтелството на византийския императоръ Константинъ Багрянородни, хърватитѣ се дѣлѣли на 11 жупи и едно банство; послѣдното се е състояло отъ три жупи, управлявани отъ единъ банъ.

Хърватитѣ приели християнството подъ влиянието на романизованото население въ далматинскитѣ градове и при съдѣйствието на византийския императоръ Хераклия. Ала това рано кръщение не се оказало трайно, та въ деветия вѣкъ било извършено допълнително кръщение. И въ двата случая духовенъ глава на хърватитѣ билъ *римскиятъ папа*. Митрополитското сѣдалище било въ града *Сплетъ*.

При усилването на френската държава хърватитѣ влѣзли въ нейния съставъ. Лошото държане на франкитѣ спрѣмо тѣхъ прѣдизвикало възстанието подъ водителството на Посавския жупакъ — *Людевитъ*. Ала князътъ на далматинскитѣ хървати *Борна* взелъ страната на франкитѣ и съ това попрѣчилъ на Людевита; послѣдниятъ билъ прѣнуденъ да дири прибѣжище у сръбскитѣ племена и тамъ погиналъ.

При послѣднитѣ карловинги властьта на франкитѣ значително отслабва. Подиръ Людевита у посавскитѣ хървати се споменуватъ като намѣстници на франкскитѣ крале жупанитѣ *Ратимиръ*, *Мутимиръ* (872—882 год), *Браславъ*, вѣренъ съюзникъ на германския краль Арнулфъ въ борбата му противъ Великоморваския краль Светополка. Далматинскитѣ хървати въ това врѣме пъкъ водѣли борба съ Венецианската република, оспорвайки си външната търговия въ земитѣ край Адриатическо море. Наслѣдници на Борна сѫ били *Владиславъ* (821—835), *Моиславъ* (835 - 850), *Терпимиръ* (850—865). Ала въ края на деветия вѣкъ византийскиятъ императоръ Василий I наложилъ властьта си надъ туко-що освободилитѣ се отъ франкитѣ хървати. Византия, обаче, не посегнала върху народнитѣ права на хърватитѣ. Важенъ фактъ прѣзъ това врѣме е засилването на славѣнския елементъ въ Далмация: градоветѣ съ италиянско население плащатъ данъкъ на хърватитѣ за земята, отъ която се ползували. Подъ влиянието пъкъ на Св. Кирилъ и Методиевата проповѣдь и по желанието на Византия, хърватитѣ признали за свой духовенъ глава Цариградскиятъ патриархъ. Слѣдъ насилствената смърть на жупана *Седеслава*, поставеникъ на Византия, връзкитѣ съ послѣдната отслабватъ, а хърватската държава се засилва. Послѣдниятъ далматински князъ *Мутимиръ* (892 год.) се нарича вече князъ по Божия Милость; той е обиколенъ съ многочислени благородници. Скоро подиръ това обединена Хърватия се прѣвръща въ *Кралство*.

Първъ хърватски краль е билъ *Томиславъ* (903—928); слѣдъ него царували *Крешимиръ I*, *Мирославъ*, *Держиславъ*, — при когото особено се усилва борбата съ Венеция за владичество надъ далматинскитѣ градове, — *Светославъ*, *Крешимиръ II* и пр. Най-бѣлежитъ отъ хърватскитѣ крале е билъ *Петъръ*, *Крешимиръ IV Великий* (1058—1073), който водѣлъ изкусна външна политика. Отъ една страна той подържалъ добри отношения съ Византия, отъ друга — се сблизилъ съ папата. Въ края на управлението си пъкъ Петъръ Крешимиръ успѣлъ да завърже приятелски връзки и съ Унгария. Слѣдъ неговата смърть настѫпили раздори за прѣстола, които се придружавали и съ външни неуспѣхи. Далмация била изгубена наново. Избраниятъ за краль банъ *Славичъ* билъ плѣненъ отъ Норманския графъ Амикъ. На негово мѣсто билъ избранъ банътъ на посавскитѣ хървати *Димитрий Звонимиръ*, който продължилъ политиката на Крешимира IV. Той се оженилъ за дъщерята на Унгарския краль, а папата Григорий VII призналъ кралското му достойнство. Неговото управление минало въ миръ и благополучие. По думитѣ на единъ съврѣменъ хронистъ, „въ врѣмето на добрия краль Звонимира страната била спокойна и пълна съ всѣкакво изобилие; градоветѣ били богати съ злато и сребро. Бѣдниятъ не се боялъ, че ще го обиди богатиятъ, и слабиятъ не се страхувалъ, че ще го обиди силниятъ. Кральтъ защищавалъ всички. Самиятъ той не причинявалъ никому несправедливость и на другитѣ не позволявалъ да вършатъ неправди. Страната отъ никого не се бояла и никой не смѣялъ да я безпокои.“

Ала и при кралетѣ не изчезнало племенното дѣление срѣдъ хърватитѣ, та прѣдставителитѣ на отдѣлнитѣ родове, или жупанитѣ, стѣснявали кралската власть и прѣдизвиквали вѫтрѣшни смутове. Това обстоятелство отслабвало политическитѣ сили на Хърватското кралство, а кралетѣ въ борбата за независимость противъ едни врагове, трѣбвало да прибѣгватъ къмъ помощьта на други; тази помощь отъ съсѣдитѣ (унгарци, венецианци) се плащала съ чувствителни загуби. Скоро къмъ Унгария минава значителна часть отъ сѣверна, Посавска Хърватия, подъ особеното име *Славония* (между Сава и Драва), а Венеция, усилвайки своето влияние въ южна, Далматинска, Хърватия, способствува за съживѣването тукъ на италиянския елементъ въ ущърбъ на славянския. Заедно съ това се усилватъ градскитѣ общини съ тѣхното особено управление. На първъ планъ се издига между далматинскитѣ градове *Дубровникъ*, който се обособилъ по-късно въ независима република.

Положението на Хърватското кралство станало още по-опасно, когато въ края на единадесетия вѣкъ съсъ смъртьта на *Стефана II* се прѣкратила мѣстната династия на Държиславичитѣ и хърватскитѣ велможи захванали да си оспорватъ прѣстола. А при това натискътъ на Византия откъмъ истокъ наново се засилва: източнитѣ съсѣди на хърватитѣ, — сърбитѣ и българитѣ, — били покорени отъ послѣдната; идѣлъ редътъ на хърватитѣ. Тѣ, обаче прѣдпочели върховната власть на унгарскитѣ крале — Арпадовцитѣ — въ лицето на *Каломана* (1102 год.). Отъ тогазъ Хърватското кралство и далматинскитѣ градове въ политическо отношение съставлявали нераздѣлна часть отъ Унгарската държава.

Хърватитѣ се подчинили доброволно на Унгария; тѣ свързали, тъй да се каже, лична уния. Каломанъ далъ клетва да пази всички обичаи, наредби и права на страната. Взаимнитѣ отношения между двѣтѣ държави били изложени въ подробенъ договоръ. Хърватия продължавала да се управлява отъ особенъ краль, въпрочемъ съ титула — младши краль; краля билъ избиранъ на Народното събрание, но се утвърдявалъ отъ краля на Унгария.

Хърватскитѣ крале, които често се наричали банове, живѣли отначало въ Книнъ, а послѣ въ Загребъ, който и до днесъ е запазилъ значението си на главенъ умственъ и административенъ центъръ въ Хърватия. Споредъ закона властьта на бановетѣ не била наслѣдствена, но нѣкои отъ тѣхъ сполучвали да я затвърдятъ за своя родъ и управлявали самостоятелно Хърватия. Такива били напр. въ началото на XIV вѣкъ *Шубичитѣ*, които имали рѣшително влияние при избора на унгарскитѣ крале. Въ течение на двѣстѣ години потомцитѣ на Арпада (родоначалника на унгарската династия) се считали крале на Хърватия.

Въ XVI вѣкъ Хърватия заедно съ Унгария прѣминава у владѣтелитѣ отъ Хабсбургската династия.

V.

Словенци или Хорутани.

Словенцитѣ се заселили на сѣверо-западъ отъ хърватитѣ, близу до сѣверния жгълъ на Адриатическо море, имено въ южнитѣ части на Каринтия (Хорутания) и Щирия, въ сѣверната часть на Истрия и въ Крайна; въ послѣдната се намира главния центъръ на словенския животъ — *Любляна* (Лайбахъ у нѣмцитѣ). Словенцитѣ сж се затвърдили тамъ, както вече видѣхме, въ края на VI вѣкъ. Отрано тѣ подпаднали подъ влиянието на германската стихия, като още отъ началото сж дошли въ стълкновение съ двѣ силно организовани германски държави — Лангобардската на юго-западъ и Франкската на сѣверо-западъ. Впрочемъ лангобардитѣ съ течение на врѣмето се подчинили на франкитѣ, които при карловингитѣ станали и най-опасния врагъ за западнитѣ славяни и за словенцитѣ. Словенцитѣ, бидейки заставени да дирятъ помощь у франкскитѣ крале противъ аваритѣ, тъй да се каже, сами се отдали въ ржцѣтѣ на първитѣ.

Първиятъ словенски князъ, чието име споменува историята, е билъ *Борутъ*. При него е станало въ края на осмия вѣкъ подчинението на Словенска Хорутания подъ властьта на франкскитѣ крале. Слабъ да отбие нападенията на аваритѣ, Борутъ повикалъ на помощь баварския Херцогъ, който избавилъ словенцитѣ отъ аварското иго, но въ замѣна имъ наложилъ баварското иго. А понеже Бавария била въ васална зависимость отъ Пипина Кѫси, Хорутанското княжество се намѣрило подъ властьта на франкскитѣ крале, които наскоро се прогласили западно-римски императори.

Този сѫдбоносенъ завой въ историята на словенцитѣ ги отдалечилъ отъ останалитѣ съсѣди славяни и ги обрѣкълъ на постепенна германизация. За да бѫде отслабено политическсто значение на словенцитѣ, Хорутания била раздѣлена на малки провинции — *Щирия*, *Каринтия*, *Крайна*, управлявани отъ орѫдия на германскитѣ императори. Австрийската марка, отъ която си води началото сегашна Австрия, отчуждила словенцитѣ и отъ влиянието на сѣвернитѣ имъ събратя—чехо-моравцитѣ. Когато умрѣлъ послѣдния Хорутански князъ *Хотитиръ*, племенникъ на Борута, отдѣлнитѣ части на Словенската земя била отдадена подъ управлението на съсѣднитѣ нѣмски маркграфове, графове и херцози (Баварския, Фруилския и други), които отъ своя страна се старали да поставятъ нѣмци на по-нишитѣ длъжности и по този начинъ открили широкъ достѫпъ за нѣмската колонизация.

Германскитѣ императори намирали силна опора на властьта си въ християнството, което тѣ усърдно разпространявали срѣдъ езичницитѣ славяни повече съ политическа, отколкото съ религиозна цѣль. Новата вѣра трѣбвало да служи за главна сцепителна сила между разнороднитѣ елементи въ империята. Християнството се затвърдило още при двора на князъ Борута: синъ му *Каратъ* и племенникътъ му *Хотимиръ* били дадени да се възпитаватъ у Баварския херцогъ и отъ неговия домъ тѣ се върнали вече християни. Хотимиръ се отличавалъ съ особено благочестие и прѣдприемалъ всѣка година пѫтешествия кѫмъ Залцбургския нѣмски архиепископъ.

Съ засилването на нѣмския елементъ въ Хорутания, славянското население изгубило свободата си и името славянинъ почнало да се смѣсва съ името робъ — slave и (e)sclave. За смѣтка на тѣзи „славяни роби“ расло благоденствието на владѣтелитѣ нѣмци. Въ страната били издигнати богати дворци и замъци, както на самитѣ императори така и на тѣхнитѣ васали. На мѣстото на старитѣ градове отъ римско врѣме изникнали нови такива: Любляна (Лайбахъ), Целовецъ, Градецъ (Щарийски) и др. Най-голѣмо значение добила Любляна, която станала и главенъ търговски градъ. Тя станала найважно политическо и културно срѣдище въ южната часть на бившето Словенско княжество. Сѣверната часть на Хорутания била още повече понѣмчена.

Въ XIV в. словенскитѣ земи минали подъ властьта на Хабсбургитѣ. Прѣзъ тѣхно врѣме нѣмския елементъ се усилилъ още повече: областното управление, градското управление и поземелната собственость били завзети отъ нѣмцитѣ.

Славянскиятъ елементъ се запазилъ главно въ селата. Националното възраждането на словенцитѣ почнало едва въ края на XVIII в.

VI.

Изводи.

По-рано се прѣдполагало, че славянитѣ сѫ имали пълно етнично и езиковно единство въ своето общо отечество, но сега езикознанието признава, че славянитѣ сѫ живѣли тамъ въ отдѣлни племена, групирани на два или три дѣла и че твърдѣ рано въ тѣхния езикъ сѫ сѫществували отлики, които сѫ послужили за зачатъкъ на нарѣчията въ славянския праезикъ, а тѣзи нарѣчия се обособили по сетнѣ въ отдѣлни езици.

Прѣдполага се сѫщо, че още въ прастечеството имъ славянитѣ се дѣлѣли на три голѣми групи — южни, западни и източни, — и самото имъ положение тамъ ги е насочило къмъ земитѣ, що заели слѣдъ разселването си. Южнитѣ славяни, както вече знаемъ, сѫ дошли на Балканския полуостровъ, по два пѫтя: тѣзи, които заели Мизия, Тракия и Македония и които образували *българската народность*, сѫ минали край Прутъ, слизали къмъ долния Дунавъ и неговитѣ устия, въ днешно Влашко, Молдова и Бесарабия и отъ тамъ — на полуострова; другитѣ — *словенцитѣ* и *сърбо-хърватитѣ*, — прѣзъ западнитѣ Карпати проникнали къмъ срѣдния Дунавъ и се настанили въ сѣверо-западната часть на Балканския полуостровъ. Така щото още въ това ранно врѣме различаваме два дѣла южни славяни — *юго-източенъ български и сѣверо-западенъ сръбско-хърватски*.

Първи били обединени въ държава и се слѣли въ една народность славянскитѣ племена отъ юго-източния дѣлъ и то така, че политическата организация имъ била наложена отъ прабългаритѣ, а моралния елементъ, християнството и писменостьта, които послужили като главни споителни сили срѣдъ двѣтѣ раси, дали прѣдимно македонскитѣ славяни, бидейки по-културни.

Племената, които образували сръбската народность били обединени сравнително много късно: *Българската държава изживѣла три вѣка и половина (679—1018) и подпаднала подъ Византия, прѣди още сръбскитѣ племена да се обособятъ въ особенъ културно-политически типъ* и да образуватъ сръбската народность.

Макаръ сърби, хървати и словенци първоначално да не сѫ се отличавали въ нищо, различната историческа сѫдба е създала отъ тѣхъ особени народности. До като сърбитѣ сѫ се подвъргнали на източно-византийската култура, хървати и словенци сѫ се развивали подъ влиянието на римокатолическата култура.

Печално е изобщо миналото на южнославянскитѣ народи. Словенцитѣ още въ утрото на своя исторически животъ сѫ били завладѣни отъ нѣмцитѣ; хърватитѣ, слѣдъ кратковрѣмененъ самостоенъ животъ, сѫ подпаднали подъ маджарско владичество; сърбитѣ сѫ изпитали византийско и турско, а часть отъ тѣхъ и маджарско робство. Българитѣ сѫщо така сѫ били вѣкове владѣни отъ византийци и турци. Взаимнитѣ вражди и съперничества за хегемония между хървати и сърби, българи и сърби сѫ дали възможность на съсѣднитѣ неславянски народи да ги завладѣятъ. Обстоятелството, че южно-славянскитѣ народности сѫ оцѣлѣли въпрѣки злочестата имъ историческа сѫдба, показва, какво тѣ сѫ твърдѣ жизнеспособни.

При едни отношения на пълно национално зачитане; при отказването на всѣки южно-славянски народъ отъ желанието си да господствува надъ другъ южно-славянски народъ съ прѣстѫпното намѣрение да го асимилира, — южнитѣ славяни биха могли да прѣдставляватъ такъва голѣма сила, че никой близъкъ или далеченъ народъ не би могълъ да застраши тѣхната свобода и независимость. Една федерация, въ която исторически обособенитѣ страни — България, Македония, Сърбия, Черна-Гора, Хърватско, Словенско, Босна, Далмация — биха се ползували съ пълно самоуправление, би спасила за винаги българи, сърби, хървати и словенци отъ икономическа експлоатация и политическо робство. Македония, въ която славянитѣ сѫ българи, по необходимость ще трѣбва въ такъвъ случай да бѫде равноправна единица въ една подобна федерация, защото така биха били гарантирани по-добрѣ свободитѣ и правата на другитѣ народности въ нея — турци, албанци, власи, евреи и гърци (въ южната ѝ часть). Бѫдещето на южно-славянскитѣ народи е въ собственитѣ имъ рѫцѣ днесъ повече, отколкото всѣки други пѫть. Голѣмиятъ въпросъ е, сѫ ли тѣ достатъчно израсли, за да почерпятъ поука отъ далечното и близко минало. За съжаление, сърбитѣ, които съ помощьта на неславянски народи завладѣха Словенско, Хърватско, Босна, Черна-Гора, Далмация, по-голѣмата часть отъ Македония и откъснаха покрайнини отъ западна България, даватъ всички доказателства, че не сѫ почерпили поука отъ историята. При това положение на работитѣ, завоюванитѣ отъ Сърбия юго-славянски народности естествено ще се стремятъ къмъ откъсване и пълна независимость; така имъ повелява и инстинкта за самосъхранение.

ПОЛИТИЧЕСКОТО, НАУЧНО
И ЛИТЕРАТУРНО СПИСАНИЕ

МАКЕДОНИЯ

излиза всѣки мѣсецъ, освѣнъ юли
и августъ.

Годишенъ абонаментъ въ прѣдплата въ
България 100 лв., въ Америка 2 долара,
другадѣ въ странство 200 лева.

oooooo

**ИЗДАВА РЕДАКЦИОНЕНЪ
КОМИТЕТЪ.**

oooooo

☞ **Записватъ се абонати
за II-та годишнина.**

Всичко, що се отнася до списанието, да
се адресира до г. К. Пърличевъ, ул.
Ивайло, № 4.

Още стотици книги на дейци родени в географска област Македония може да намерите на:

МАКЕДОНИЯ
МАТОВ
ТОМОВ
ШАТЕВ
Библиотека "Струмски"

www.strumski.com

Библиотека „Струмски”
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres